

Resum executiu

- Internet planteja nous reptes que tenen una afectació sobre els drets d'infants i adolescents.
- L'Observació general número 25 és un avenç perquè els drets dels infants siguin respectats també a la xarxa.
- L'informe conté un conjunt de recomanacions perquè s'avanci en la regulació i l'efectivitat dels drets dels infants a internet.

L'accés a les tecnologies de la comunicació i a internet, si bé facilita que es garanteixin els drets a l'educació, la informació, l'expressió, el joc i el descans, entre d'altres, també comporta riscos en relació amb els drets dels infants.

Per aquesta raó, els instruments de control i supervisió en mans de les administracions públiques s'han d'adaptar a les exigències que planteja l'entorn digital cada dia a un ritme més ràpid.

Conscient d'aquesta situació, el Comitè de Drets de l'Infant ha publicat l'Observació general número 25, de 2 de març de 2021, relativa als drets dels infants amb relació a l'entorn digital, amb la finalitat d'oferir orientacions als estats membres pel que fa a l'aplicabilitat de la Convenció i els drets que s'hi recullen relatius a l'entorn digital. En aquesta observació, el Comitè reclama als estats membres que incideixin en la regulació i la supervisió dels consums inapropiats que infants i adolescents fan de continguts que els són perjudicials.

La institució del Síndic de Greuges, com a defensora dels drets dels infants i adolescents a Catalunya, ha treballat des de fa temps qüestions relacionades amb l'exercici dels drets de les persones en l'entorn digital. Així, en els diferents informes hi apareixen referències a la necessitat de preservar el dret a l'accés a l'Administració en condicions d'equitat, amb relació a la bretxa digital, la vulneració de drets de privacitat i intimitat en la utilització de les xarxes socials, la protecció envers violències exercides a través d'internet, la tasca d'acompanyament a la parentalitat i l'alfabetització digital de la població, el dret a l'educació i el lleure sense discriminació, etc.

Mitjançant aquest informe, la institució del Síndic de Greuges vol fer arribar un conjunt de recomanacions a les autoritats competents perquè s'avanci en la regulació i l'efectivitat en l'exercici del control a fi de preservar els drets dels infants i els adolescents a la xarxa.

L'informe es vertebrava en l'anàlisi de diferents aspectes: la bretxa digital i la bretxa educativa, la discriminació per raó de gènere, el racisme i la racialització presents a les xarxes, la submissió dels infants i els adolescents als interessos econòmics de les grans corporacions tecnològiques, els continguts nocius per a la salut dels infants i adolescents, l'addicció al joc, el consum de pornografia a internet, la sobreexposició i la desinformació.

Inclou també dos annexos en què es recullen referències normatives relacionades amb la protecció dels infants i adolescents a internet i un conjunt no exhaustiu de bones pràctiques en aquest àmbit dutes a terme per les administracions i institucions públiques, d'una banda, i per les empreses, de l'altra.

1. Bretxa digital i bretxa educativa

La manca d'inclusió digital efectiva

- ❑ Les desigualtats en l'accessibilitat i l'alfabetització digital impliquen desigualtats en drets com l'educació i el lleure.
- ❑ Hi ha moltes mancances en l'accés a dispositius tecnològics i de connectivitat.
- ❑ Actualment, la veritable bretxa digital la causen la manca d'habilitats i de capacitat de desenvolupar-se en l'entorn digital.
- ❑ L'educació i l'acompanyament en l'ús de les tecnologies a les famílies protegeixen els infants i adolescents.
- ❑ La bretxa digital té un impacte especial sobre les persones amb discapacitat, alhora que els dispositius tecnològics són un potencial per a la seva autonomia.

L'accés a internet cada vegada és més necessari per fer efectius els drets dels infants i adolescents, com el dret a la informació, a l'educació en igualtat d'oportunitats, a la participació, a la llibertat d'expressió i de pensament, al joc, a l'esbarjo i a la participació en la vida cultural i artística.

Ara bé, les desigualtats en l'accessibilitat i l'alfabetització digital impliquen desigualtats en l'accés a molts d'aquests drets. En aquest sentit, hi ha encara moltes mancances en l'accés a dispositius tecnològics i de connectivitat entre algunes

famílies, tal com es va poder constatar durant la crisi de la covid-19 quan es van tancar els centres educatius.

Per exemple, a la ciutat de Barcelona, un 8% de les llars encara no disposen de cap tipus de connexió a internet i, d'aquestes, un 28% indiquen que és per una qüestió econòmica. Aquestes llars es concentren en els barris més desfavorits.

A banda de la disponibilitat de dispositius i accés a la xarxa, actualment, més que una bretxa digital pròpiament dita, hi ha una bretxa sociocultural, que condiciona la veritable equitat en l'exercici de drets, i que té a veure amb les habilitats i la capacitat de desenvolupar-se en l'entorn digital, i de disposar de l'espai i el temps perquè famílies i professionals de l'educació acompanyin els infants en l'ús de les xarxes. A banda, cal tenir present que l'educació digital és un instrument perquè les persones puguin passar de ser simples usuàries digitals a ciutadanes digitals, per mitjà de l'adquisició de competències en aquest àmbit.

Com a recurs adreçat a millorar la competència digital, el Departament d'Educació ha implementat el programa de coeducació, perspectiva de gènere i educació afectivosexual Coeduca't, però el curs 2021/2022 només es va impartir a un 21,4% dels centres de primària i de secundària.

Si analitzem dades de consum, veurem com els infants de zero a vuit anys que pertanyen a entorns desfavorits consumeixen tecnologies durant 3 hores i 29 minuts de mitjana, mentre que els infants de la mateixa edat d'entorns afavorits ho fan 1 hora i 50 minuts. El mateix passa en les franges de vuit a dotze anys (5 hores i 49 minuts respecte de 3 hores i 59 minuts) i de dotze a divuit anys (8 hores i 7 minuts de pantalla respecte de 6 hores i 49 minuts).

Davant d'aquesta constatació, l'educació i l'acompanyament en l'ús de les tecnologies per part de famílies i professionals de l'educació, i no pas la prohibició, protegeixen els infants i adolescents de consums abusius i de la pèrdua d'oportunitats educatives. Així mateix, protegeixen els infants i adolescents de situacions en què poden resultar víctimes d'abusos i de ciberdelinqüència.

A més, cal tenir en compte també que la bretxa digital té un impacte especial sobre les persones amb discapacitat, i que els dispositius sovint no estan prou adaptats a les seves necessitats en termes d'accessibilitat i usabilitat. De fet, més del 15% de persones amb discapacitat asseguren que els dispositius TIC que utilitzen no s'adapten a les seves necessitats, i gairebé el 40% no poden accedir a algunes de les funcionalitats que ofereixen. Paradoxalment, la veritable inclusió digital suposa un potencial enorme per a l'autonomia de les persones amb discapacitat, ja que els permet superar els impediments de l'entorn físic.

D'acord amb les dades publicades l'any 2022 pel Departament de Drets Socials, arreu de Catalunya hi ha 634 recursos de criança positiva.

Recomanacions destacades

- ❑ Cal garantir l'**accés de tots els infants i adolescents a dispositius electrònics i a connexió digital** per poder fer efectius drets com el dret a l'educació en condicions d'equitat.
- ❑ Cal que **centres educatius i ajuntaments es coordinin** per detectar les mancances dels nuclis familiars amb més dificultats per poder donar-hi solució mitjançant partides pressupostàries destinades a aquesta finalitat.
- ❑ Cal que els serveis d'atenció primària, els serveis socials, els serveis educatius i els serveis de salut assegurin que s'inclou l'**alfabetització i la capacitat en l'entorn digital** com a recurs de criança positiva i acompanyament a la parentalitat des de la primera infància, especialment en les famílies més vulnerables.
- ❑ Cal que els **centres educatius** incloguin en el **currículum programes de capacitat i formació** adreçats als nuclis familiars i també als infants i adolescents.
- ❑ Cal **adaptar les eines digitals** a les necessitats de les persones que tinguin qualsevol tipus de **discapacitat** per facilitar-los-en l'ús i garantir-ne la inclusió digital.

2. Discriminació per raó de gènere Com es perpetuen a les xarxes els rols sexistes del patriarcat

- ❑ A internet es perpetuen i s'alimenten algunes de les manifestacions del sexisme i els estereotips de gènere existents.
- ❑ L'escola i el lleure educatiu tenen un paper cabdal en la construcció de la identitat dels infants i adolescents.
- ❑ És fonamental la formació en perspectiva de gènere dels professionals que intervenen en l'àmbit educatiu.

Internet no és aliè al model patriarcal ni als rols de gènere existents a la vida real, a la vida fora de línia. La vida i la identitat digitals dels infants i adolescents cada vegada tenen més pes, i el que es projecta i consumeix en els mitjans digitals es reflecteix en el que succeeix després en l'espai físic i en les relacions presencials, i a la inversa.

L'anomenada *bretxa digital de gènere* engloba diferències en la intensitat i en les pautes d'ús de les noves tecnologies, i diferències en l'aprofitament de les aplicacions i en els entorns en què es dissenyen i es construeixen aquestes aplicacions. Amb relació a

aquest últim aspecte, les dones segueixen molt allunyades dels homes en l'àmbit de la creació i el disseny tecnològics.

Pel que fa a les diferències en l'aprofitament de les aplicacions, hi ha diversos estudis que avalen la pervivència de diferències en funció del gènere en l'ús de les tecnologies entre nois i noies, tant pel que fa a habilitats com a interessos.

S'associa majoritàriament als nois el consum de videojocs que sovint refermen actituds sexistes i associades a l'estereotip de gènere masculí basat en la competició i la violència. Són jocs que, alhora, situen els nois en una millor posició pel que fa a habilitats tècniques i informàtiques, que poden repercutir en la seva projecció professional futura i retroalimentar la prevalença masculina en posicions tècniques i qualificades.

Al mateix temps, en moltes ocasions el contingut d'alguns d'aquests videojocs, adreçats majoritàriament a públic masculí, projecta una imatge denigrada de la dona, a banda que és anecdòtica la presència de personatges femenins protagonistes als videojocs.

En relació amb les conductes addictives, es detecta també una prevalença masculina pel que fa al joc en línia, perquè alguns dels factors de risc i protecció van associats també a la construcció tradicional dels gèneres masculí i femení.

En canvi, atès que el prototip de gènere femení està més relacionat amb la construcció d'una imatge desitjable i amb una actitud complaent i comunicativa, en el cas de les noies hi ha més prevalença de l'ús de les xarxes socials i les eines que faciliten la comunicació interpersonal que en els nois. En aquests entorns hi ha una hegemonia pel que fa als cànons d'imatge i es fomenta la hipersexualització i la cosificació de la dona. Les dones són especialment vulnerables a patir problemes d'autoestima i d'autoimatge i els trastorns que en poden derivar, com ara els trastorns alimentaris.

Els centres de salut mental ambulatoria van atendre 3.208 persones amb trastorns de conducta alimentària (TCA) el 2020, però només durant el primer semestre del 2021 aquesta xifra va ser de 3.194, gairebé el mateix volum que durant tot l'any anterior. De cada deu persones afectades, nou són dones, i la immensa majoria tenen entre dotze i vint-i-tres anys.

Un altre àmbit en què es perpetuen els rols de gènere i l'anomenada *masculinitat tòxica* és el consum de pornografia entre la població infantil i adolescent. A banda d'incloure continguts no adequats que sovint supleixen les mancances en educació afectivosexual entre la població adolescent i jove, en aquests continguts hi ha un marcat biaix de gènere.

Així com sí que s'ha exigit en l'àmbit del consum, la perspectiva de gènere no s'ha inclòs en el consum de productes audiovisuals i a internet mitjançant els mecanismes de què actualment disposa l'Administració.

Cal tenir en compte també que l'escola i el lleure educatiu tenen un paper cabdal en la construcció de la identitat dels infants i adolescents, i en aquest sentit és fonamental potenciar la formació dels professionals que intervenen en l'àmbit educatiu en perspectiva de gènere.

A Catalunya es detecta una gran manca de dones a les empreses tecnològiques, on només un 8% ocupen posicions tècniques i especialitzades.

Recomanacions destacades

- ❑ Cal promoure de manera coordinada **entre sector públic i privat** un missatge de reforç de la igualtat de gènere i l'eliminació de rols sexistes, amb la participació d'*influencers* i altres actors que produeixin continguts audiovisuals amb fort impacte entre la població infantil i adolescent i utilitzant el seu canal de consum habitual.
- ❑ Cal impulsar un **conveni amb les principals plataformes intermediàries d'internet** per treballar criteris i mecanismes àgils i urgents de denúncia i retirada de continguts relacionats amb la violència masclista digital, i també articular mecanismes àgils i urgents de protecció i de justícia restaurativa per a les víctimes de violència digital.
- ❑ Cal vetllar perquè s'impulsi l'eliminació d'estereotips de gènere i perquè es promoguin entorns i relats no sexistes en els **videojocs i altres aplicacions i xarxes socials**.
- ❑ Cal regular l'ús d'**eines d'edició** de fotografies i vídeos en aplicacions adreçades a adolescents menors d'edat, atesos els efectes nocius que produeixen, i promoure **campanyes** sobre les conseqüències potencialment perjudicials per a l'autoestima i la salut que tenen l'ús de filtres i de realitat augmentada en l'edició de fotografies i vídeos que s'exposin a internet.

3. El racisme i la racialització a les xarxes

Una manifestació del discurs d'odi a internet i a les xarxes socials

- ❑ El racisme i la xenofòbia entre infants i adolescents estan invisibilitzats i "normalitzats" també a les xarxes.
- ❑ Cal sensibilitzar la societat sobre la necessitat de combatre discursos que alimenten el racisme i altres discriminacions a col·lectius minoritaris.
- ❑ La presència de col·lectius minoritaris o minoritzats en llocs de poder és una mancança sistèmica.

El racisme i la xenofòbia entre infants i adolescents estan sovint invisibilitzats i fins i tot “normalitzats”, i segueixen presents en l'àmbit educatiu, en el sistema de protecció i en l'oci nocturn, entre d'altres.

Tot i que en els últims anys el nombre de delictes racistes denunciats s'ha incrementat, encara avui entre el 80% i el 90% romanen invisibles. Així mateix, en l'àmbit institucional (polític, policial, judicial, etc.) hi ha una manca de capacitat i voluntat per identificar les causes estructurals i les motivacions racistes que conformen la base de moltes d'aquestes pràctiques delictives.

La sensibilització de la societat davant la necessitat de combatre la pervivència de comportaments i discursos que alimenten el racisme i altres tipus de discriminacions a col·lectius minoritaris entre els infants i els joves és més necessària que mai.

Un 12% dels delictes per odi o discriminació l'any 2020 es van cometre a través d'internet o les xarxes socials, i 27 van tenir com a víctimes infants i adolescents.

L'antropologia social ha estudiat com les lògiques de funcionament dels comportaments socials són particulars en el ciberespai i com, per tant, modifiquen també el funcionament del racisme.

Hi ha particularitats de la construcció de la identitat i l'alteritat a l'espai virtual que fan que les lògiques de funcionament del racisme variïn: la simplificació de la identitat que imposa la limitació tècnica dels suports; la possibilitat de “crear” diverses identitats més o menys fidels a la realitat de l'esfera fora de línia, i la difuminació de l'aspecte físic i el cos en l'àmbit digital.

Així mateix, l'anomenat *discurs de l'odi a internet*, que inclou el racisme com a manifestació, abasta també un conjunt de particularitats diferents del discurs de l'odi en l'espai físic, que val la pena remarcar i que han portat a encunyar el terme *ciberodi*.

La sobreabundància comunicativa que suposa la comunicació de missatges per internet converteix en públics missatges que abans podien quedar relegats a l'àmbit privat, amb un enorme potencial d'audiència. L'efecte multiplicador de les xarxes socials dona lloc al que metafòricament s'expressa com a *viralització*.

La permanència dels continguts, la itinerància de les plataformes, l'anonimat i la transnacionalitat que implica l'espai virtual poden augmentar el dany potencial d'un determinat fet comunicatiu, dificultar que pugui ser perseguit i donar al perpetrador una sensació d'impunitat. A més, la falsa percepció que el que succeeix a internet no és real sinó virtual (dualisme digital) actua com a efecte desinhibidor, juntament amb la immediatesa, contrària a la moderació i la prudència.

Hi ha també un fenomen específic a les xarxes que és la presència de perfils o usuaris anomenats *influencers*, que, de manera semblant al que fan els líders d'opinió, poden generar tendències de comportament, especialment entre els més joves. Entre aquests *influencers*, hi ha una tipologia de perfils que es denominen *haters* o *trols*.

A banda, es denuncia també l'ús d'algoritmes i intel·ligència artificial per a la perfilació racial i, en general, la manca de participació de persones racialitzades i migrants en fòrums en què es debat sobre les conseqüències de l'aplicació d'eines d'intel·ligència artificial. Per tant, també s'ha de fomentar i incentivar la presència d'infants i adolescents racialitzats i pertanyents a minories en entorns positius i d'empoderament.

La intervenció social i socioeducativa és més necessària que mai per combatre els discursos d'odi i l'avenç del racisme en les seves diferents formes a les societats multiculturals contemporànies, especialment entre la població més jove.

Recomanacions destacades

- ❑ Cal formar i sensibilitzar sobre les repercussions socials i polítiques que genera el **discurs de l'odi** mitjançant **campanyes adreçades a la població infantil i juvenil** i mitjançant els mecanismes de comunicació i difusió de continguts naturals d'aquest segment poblacional en un llenguatge que infants i joves sentin com a propi.
- ❑ Cal incloure infants i adolescents racialitzats en totes les actuacions que s'emprenquin per fomentar el discurs alternatiu o **el ciberactivisme** en aquest àmbit.
- ❑ S'ha de potenciar la **sensibilització** respecte de totes les **formes d'assetjament i violència** que es poden detectar a les xarxes socials per poder difondre canals per denunciar pràctiques entre iguals.

4. Els infants i adolescents sotmesos als interessos econòmics de les grans corporacions tecnològiques

Infants i adolescents com a clients i consumidors d'especial protecció

- La normativa que protegeix els infants i adolescents del comerç electrònic és limitada i en gran part està basada en l'autoregulació i els codis de conducta.
- Les empreses i la indústria publicitària poden tenir un paper clau a l'hora de fomentar hàbits saludables en el consum dels infants i adolescents.

La utilització d'infants i adolescents i els seus interessos per fomentar el consum de determinats productes, que poden ser nocius o poc saludables, per aconseguir un benefici econòmic empresarial no és exclusiva de l'àmbit digital.

El compliment de la normativa que regula la publicitat de productes nocius i tòxics per a la salut i el desenvolupament dels infants i adolescents en mitjans de comunicació és més difícil de controlar a internet.

Les persones, inclosos les famílies i els infants, són utilitzades per algoritmes opacs amb un clar impacte en els drets, i les administracions i els agents socials no són capaços de combatre'ls efectivament.

Hi ha iniciatives que pretenen desemmascarar aquests mecanismes i exigir una ètica en el seu funcionament, també i especialment quan els utilitzen els poders públics.

Altres elements preocupants són: d'una banda, l'ús que es fa dels perfils dels infants i adolescents segons el seu consum a la xarxa mitjançant l'aplicació d'eines d'intel·ligència artificial i els coneguts algoritmes, que s'utilitzen per a la publicitat de productes i serveis per a aquest col·lectiu; i, de l'altra, l'ús ulterior que es pot fer de les dades d'aquests infants i adolescents amb finalitats econòmiques i de segmentació del mercat.

Tot i això, la normativa que protegeix el col·lectiu d'infants i adolescents del comerç electrònic en sentit ampli és limitada, i en gran part està relegada a l'autoregulació i als codis de conducta dels operadors econòmics i professionals, que no són prou efectius per si sols i que generen, a més, competència deslleial respecte al comerç no electrònic, molt més regulat i supervisat.

Alhora, cal remarcar que les empreses i la indústria publicitària poden tenir un paper clau a l'hora de fomentar hàbits saludables en el consum dels infants i adolescents o, per contra, poden abusar de la seva vulnerabilitat per enriquir-se, tot contravenint els seus drets i interessos.

Recomanacions destacades

- ❑ Cal establir una **regulació contundent del mercat de dades i de les empreses** que operen en l'entorn digital per preservar els drets dels consumidors, especialment els dels infants i adolescents, amb mesures sancionadores.
- ❑ Cal exigir a les corporacions que operen a internet **que facin ús dels avenços en intel·ligència artificial** i altres recursos que tenen a l'abast per avançar en el mercat digital i evitar que infants i adolescents puguin accedir a determinats recursos, productes i serveis no adequats a la seva edat i consumir-los.
- ❑ Cal regular la **transparència de la gestió dels prestadors de serveis digitals** sobre el contingut que transporta la seva xarxa.
- ❑ Cal regular sistemes d'autenticació que permetin **acreditar l'edat de l'usuari** d'una plataforma o aplicació digital, d'un joc, etc. per mitjà de DNI o certificat digital. Cal aplicar sancions a les operadores d'internet que no validin les persones usuàries en funció de l'edat.
- ❑ Cal que les administracions treballin amb les **empreses del sector** per aconseguir més **corresponsabilitat** en la protecció dels drets dels infants i la capacitat en l'educació digital de les famílies.

5. Continguts nocius per a la salut dels infants i adolescents

Pàgines que fomenten hàbits no saludables, minen l'autoestima i promouen trastorns conductuals

- ❑ Alguns continguts i webs promouen i inciten conductes de risc.
- ❑ Els riscos per a la salut mental dels adolescents en l'ús d'internet i les xarxes socials van des de la depressió i l'addicció fins a l'afectació del descans.

El dret al màxim nivell de salut possible i el dret al desenvolupament integral dels infants i adolescents estan especialment exposats davant de possibles vulneracions quan es navega per internet. Alguns continguts i webs promouen i inciten conductes de risc en persones que ja tenen una predisposició i vulnerabilitat a patir problemes de salut mental.

Internet i les xarxes socials poden actuar com un espai que facilita la creació de comunitats de persones que afirmen tenir un mateix objectiu comú; és a dir, poden actuar com a espais de referència que impulsen conductes imitatives de pràctiques contràries a la salut.

Els proveïdors de serveis, les plataformes d'intercanvi de vídeos i les xarxes socials haurien de disposar de mecanismes de protecció eficaços per evitar aquests continguts, i que quan es facin cerques de paraules clau que impliquin risc, s'ofereixi informació d'ajuda.

Les rutines de navegació pròpies d'internet (fragmentada i amb accessos múltiples) fan que aquests elements, mitjançant els suggeriments que generen els mateixos cercadors, es juxtaposin per construir un discurs que, per a les persones i els col·lectius vulnerables, esdevé de risc.

A banda de les situacions d'especial risc i vulnerabilitat, els riscos per a la salut mental dels adolescents en l'ús d'internet i les xarxes socials són coneguts:

- Hi ha una evidència creixent que vincula l'ús de les xarxes socials i la depressió en els joves. L'ús de les xarxes socials durant més de dues hores al dia també ha estat associada a un augment dels nivells d'angoixa psicològica i a la ideació suïcida. Aquest fenomen s'ha etiquetat fins i tot com a *depressió de Facebook*.

- El terme *FOMO (Fear of Missing Out)* descriu una nova forma d'ansietat sorgida de la popularització del mòbil i les xarxes socials, una necessitat compulsiva d'estar connectats. Certament, un dels motius principals per connectar-se a les xarxes és el nivell de dopamina que genera internet, especialment en els adolescents. Un percentatge molt important dels joves enquestats per a un estudi d'UNICEF indiquen que internet els produeix principalment emocions positives: alegria, tranquil·litat, plaer, diversió, comprensió i suport. Aquests són els sentiments i les emocions que cerquen especialment les persones amb més dificultat d'obtenir aquestes emocions per altres vies, que després poden quedar més fàcilment enganxades.

- Un altre fenomen que afecta la població infantil i adolescent respecte del qual s'ha alertat recentment a través dels mitjans de comunicació és la síndrome anomenada popularment *TikTok tic*. El *TikTok tic* és una nova malaltia sociogènica massiva induïda per les xarxes socials, que es manifesta de manera similar a la síndrome de Tourette.

■ Finalment, el son i la salut mental estan estretament lligats, i són un element clau per al desenvolupament d'infants i adolescents. L'ús creixent de les xarxes socials té una associació significativa amb la mala qualitat del son en els joves, ja que l'ús de llums LED abans d'anar a dormir pot interferir en els processos naturals del cervell que desencadenen sensacions de somnolència i en l'alliberament de l'hormona de la son.

Recomanacions destacades

■ Cal informar sobre **els delictes d'incitació al suïcidi, l'autolesió i el consum de productes que poden suposar un risc per a la salut** comesos en entorns digitals i previstos en el Codi penal i **promoure'n la denúncia**, i els organismes competents han d'avançar en la persecució d'aquests delictes.

■ Cal aprofitar la potestat atorgada pel **Reial decret llei 14/2019**, de 31 d'octubre, que permet al govern **intervenir les xarxes socials i tallar comunicacions electròniques** sense autorització judicial, per intervenir les xarxes en cas que es detectin riscos per a la seguretat, la salut i la protecció de drets dels infants i adolescents.

■ Cal garantir que quan es facin cerques de **paraules clau que impliquin risc** s'activin missatges i enllaços que ofereixin informació d'ajuda i permetin fer un seguiment de la persona que ha fet la cerca.

6. L'addició al joc

Les noves formes de joc i esbarjo dels infants i adolescents, el joc patològic i l'addició a les pantalles

- El consum de videojocs estimula l'alliberament de dopamina, l'hormona del plaer, de manera assimilada a altres drogues.
- Els infants i adolescents són més vulnerables a algunes de les atraccions de la xarxa i als seus paranys.
- Els problemes que afecten l'adolescència i la joventut també s'han d'abordar des del foment del joc i el lleure educatiu.

Internet i les noves tecnologies són actualment una de les activitats de lleure, joc i esbarjo més atractives per als infants i adolescents. Alhora, a banda de la predisposició més o menys elevada de cada infant o adolescent a desenvolupar una addicció, el disseny d'alguns dels jocs i les aplicacions que es popularitzen entre la població infantil està especialment pensat perquè generi addicció, amb sistemes de recompensa i altres paranys.

Aquesta és una nova forma de manipulació i abús de la vulnerabilitat natural dels cervells en desenvolupament dels infants i adolescents, i de la seva predisposició saludable al joc, per satisfer interessos corporatius i econòmics de les empreses de videojocs.

Davant d'aquesta situació, l'Organització Mundial de la Salut (OMS) ha expressat la preocupació per l'afectació del joc a internet en la salut mental dels infants i l'ha inclòs en la llista de problemes relacionats amb la salut mental. També la cinquena revisió del DSM-5 considera el trastorn del joc a internet com un nou diagnòstic potencial que requereix més recerca.

A Espanya, el 0,5% de la població general presenta un possible trastorn per joc d'apostes, i el 6,1% dels joves de catorze a divuit anys, un possible trastorn per l'ús de videojocs. Ambdós trastorns són més prevalents en la població de gènere masculí. La prevalença d'un ús excessiu d'internet a Espanya és del 2,9% en població general, i del 20% en adolescents.

Els infants i adolescents són més vulnerables a algunes de les atraccions de la xarxa i als seus paranys, ja que el seu cervell s'està desenvolupant i es troba en un moment d'exploració, confiança i obertura. Alguns són especialment vulnerables a patir problemes relacionats amb el mal ús d'internet, per raons neurobiològiques, individuals o psicosocials, o també perquè són més susceptibles a l'hora de sentir-se atrets pels mecanismes que utilitzen les xarxes socials i altres aplicacions, que s'aprofiten d'aquesta predisposició natural.

D'acord amb una enquesta feta a estudiants de catorze a divuit anys, ha augmentat el risc a patir un trastorn del comportament relacionat amb l'abús dels videojocs i l'ús compulsiu d'internet i del joc amb diners. L'abús dels videojocs és especialment rellevant en el cas dels nois, que van passar del 13% el 2018 al 15% actual. L'abús dels videojocs en el cas de les noies és força més baix (ha passat del 2,6% al 3%). En canvi, les noies fan un ús més compulsiu d'internet: xarxes socials, missatgeria instantània, sèries i pel·lícules en línia. Han passat del 27% el 2018 al 32% actualment, mentre que els percentatges per als nois han pujat un punt, i se situen actualment en el 22%.

El tractament que indiquen els experts per controlar l'addicció a internet ha de ser de tipus integral, i cal valorar en primer lloc si hi ha alguna altra malaltia associada i tractar-la. Sovint l'ús patològic de les pantalles es manifesta en adolescents amb altres trastorns mentals previs o amb dificultats per controlar els impulsos en altres àmbits. La família té un paper clau en la prevenció i també durant el tractament un cop es detecta aquesta addicció.

Les monedes virtuals o criptomonedes i la resta de l'entorn *blockchain* (registre de transaccions, etc.) són productes d'inversió que utilitzen els principis de disseny de productes de jocs d'atzar o apostes per atraure persones que pateixen problemes previs amb el joc amb diners, i tenen una incidència especial també entre el col·lectiu jove.

Aquest tipus de problemàtiques que afecten l'adolescència i la joventut també s'han d'abordar des del foment del joc i el lleure educatiu, i mitjançant l'esport inclusiu, les arts i altres disciplines adreçades especialment a aquest segment de la població. Sovint, el col·lectiu d'infants i adolescents més vulnerable, que no té acompanyament parental i familiar i té menys possibilitats d'accedir a activitats de lleure, és el que està més predisposat a patir problemes d'addicció.

Recomanacions destacades

- ❑ Cal avançar encara més en la regulació que es fa del sector del joc en línia, de manera que es limiti l'accés a menors de divuit anys, mitjançant sistemes d'**intel·ligència artificial per detectar l'edat real** del jugador i l'aplicació de sancions severes a les empreses que incompleixin la normativa.
- ❑ Cal fer efectives les mesures previstes a l'avantprojecte de llei del Ministeri de Consum pel que fa a l'ús de **mecanismes de recompensa aleatoris i de premi a la permanència en videojocs**.
- ❑ Cal assegurar-se que en la publicitat es compleix la normativa vigent, i cal sensibilitzar sobre les addiccions a la tecnologia i al joc per mitjà de canals que tinguin audiència de públic infantil i juvenil. Per mitjà de la nova **lleï d'addiccions** s'incorporaran noves mesures de reducció de riscos per augmentar la protecció de les persones que vulguin jugar amb diners.

7. El consum de pornografia a internet

Com els infants i adolescents troben respostes a les inquietuds i a les necessitats formatives no satisfetes

- ❑ El dret a l'educació i al desenvolupament afectivosexual actualment no està plenament garantit.
- ❑ La pornografia fomenta un imaginari sexual basat en models irrealistes i aïllats de la part afectiva.
- ❑ Els continguts pornogràfics són accessibles de manera lliure i sense verificació de la majoria d'edat del consumidor.

El dret a l'educació i al desenvolupament afectivosexual actualment no està garantit en àmbits controlats i educatius com ara el familiar, l'escolar i el del lleure educatiu.

S'ha detectat que un 86,3% dels nois i un 38,1% de les noies a Catalunya han visitat pàgines de contingut sexual, i que el consum de pornografia comença de mitjana als dotze anys. Gairebé set de cada deu adolescents (el 68,2%) en consumeixen de manera freqüent i els mateixos joves identifiquen la pornografia com a violenta. Aquest consum es produeix en la intimitat (93,9%) i mitjançant el telèfon mòbil, i se centra en continguts en línia gratuïts (98,5%), basats de manera majoritària en la violència i la desigualtat.

Sense una educació sexual integral des d'edats primerenques, els adolescents construeixen a través de la pornografia el seu imaginari sexual basat en models irrealistes i pràctiques a vegades violentes, marcats pel sexisme i aïllats de la part afectiva. En alguns casos, això pot provocar que reproduïxin aquestes pràctiques fins i tot de manera no consentida.

El 63,6% dels adolescents que havien vist pornografia creïen que els donava idees per a les seves pròpies experiències sexuals, principalment els nois, i el 46,5% dels adolescents havien portat alguna escena a la pràctica. D'altra banda, el 38,6% dels adolescents que havien imitat algunes de les pràctiques pornogràfiques que havien vist ho havien fet d'acord mutu, mentre que un 8,5% ho havien fet sense el consentiment previ de la seva parella i sense que a aquesta li semblés bé.

Davant d'aquesta situació, cal remarcar que les webs que ofereixen vídeos amb contingut pornogràfic no requereixen un registre previ ni tenen cap altre sistema efectiu de verificació de l'edat de la persona que hi accedeix. Per tant, són continguts accessibles de manera lliure i sense verificació de la majoria d'edat de la persona. Algunes d'aquestes webs transmeten un relat que normalitza la desigualtat i els actes de violència masclista.

Tots els experts coincideixen a valorar que el motiu pel qual s'ha generalitzat el consum de pornografia a través d'internet entre la població infantil i adolescent és l'accessibilitat, l'assequibilitat i l'anonimat. És el que es coneix com *les tres A*. Aquests continguts són clarament perjudicials per al desenvolupament d'infants i adolescents, i s'han vinculat a l'increment de la violència sexual.

La Memòria de la Fiscalia General de l'Estat del 2020 adverteix d'un increment alarmant d'idees sexistes i violència entre menors i adolescents arreu de l'Estat, vinculat a la violència sexual i a l'ús de la pornografia. En aquest context, cal posar en relleu l'augment significatiu de denúncies per delictes contra la llibertat i la indemnitat sexual durant l'any 2021, especialment en la franja de víctimes de tretze a disset anys. El percentatge de víctimes de delictes sexuals menors d'edat del primer trimestre de 2021 (48,5%, gairebé la meitat del total) va augmentar significativament respecte del primer semestre de 2020 (36,1%) o el primer semestre de 2019 (43,3%).

Pel que fa als agressors, durant els dos primers trimestres de 2021 s'havien detectat 5 agressors menors de dotze anys i 58 agressors de tretze a disset anys. En total, durant l'any 2021, a Catalunya s'han denunciat un total de 804 agressions sexuals, majoritàriament en dones (85%), i un 8,7% d'aquestes agressions han estat violacions grupals.

Les agressions i els delictes contra la llibertat sexual s'han de llegir com una manifestació extrema d'un imaginari col·lectiu, d'una estructura social hegemònica que genera múltiples formes de poder i violència contra les dones, sovint acceptades i invisibilitzades.

Davant de l'argument que hi ha problemes tècnics i legals que dificulten també la protecció dels infants davant d'aquest tipus de continguts, cal perfeccionar les eines i introduir canvis que permetin a les plataformes fer front a aquestes situacions, i cal exigir una transparència en la gestió que fan els proveïdors de serveis d'internet sobre els continguts que transporta la xarxa.

Alguns experts també indiquen que s'ha de tractar la situació des d'una perspectiva clínica més que no pas moral o cultural, ja que l'ús problemàtic de la pornografia, a més, es manifesta de manera semblant a altres conductes addictives, i pot comportar problemes greus de salut mental.

Recomanacions destacades

- Cal garantir que **tots els centres educatius** de Catalunya imparteixin una **educació afectivosexual** integral, obligatòria i transversal en totes les etapes educatives, que doni resposta a les inquietuds i a les necessitats de coneixement i desenvolupament en aquest àmbit dels infants i adolescents.
- Cal garantir el dret de tots els alumnes a rebre informació adequada sobre la diversitat de gènere i l'orientació sexual en els llibres de text i en altres materials educatius, i també a través dels equips docents mitjançant la formació especialitzada corresponent.
- Cal exigir a les companyies que operen a internet que perfeccionin els mecanismes de què disposen per poder **detectar continguts nocius** i continguts que contravenen els interessos dels infants.
- Pel que fa als **continguts delictius**, cal millorar les eines ja existents per detectar-los i eliminar-los, i perseguir-ne els perpetradors.

8. La sobreexposició

El dret a la protecció de dades, a l'honor, a la imatge i a la intimitat dels infants i adolescents a la xarxa

- Cada vegada hi ha més consciència del dret a la intimitat i a la protecció de dades dels infants i adolescents a les xarxes.
- L'exposició de dades personals dels infants pot implicar un assetjament o una utilització fraudulenta i no consentida per part de tercers.

Un altre dret vulnerat freqüentment a internet és el dret a la intimitat, a la protecció de dades i a la imatge personal de l'infant i l'adolescent. Es tracta de la tendència al que s'ha anomenat *sobreexposició* o *oversharing*, que descriu la pràctica de compartir tot tipus d'informació personal sense límit.

Aquesta pràctica la pot dur a terme el mateix infant o adolescent, que es posa en una situació de sobreexposició sense disposar de la maduresa, l'educació o la consciència suficients sobre els riscos que això comporta, però també els seus progenitors o representants legals, la qual cosa constitueix una pràctica que es coneix amb l'anglicisme *sharenting*. Aquests sovint no són conscients dels drets dels seus fills i filles a l'hora d'aparèixer a internet i a les xarxes socials.

Segons un estudi publicat per l'empresa AVG, s'han analitzat dades sobre les fotos que mares i pares pengen dels infants en deu països diferents, entre els quals l'Estat espanyol: el 81% dels infants menors de sis mesos tenen presència a internet, i el 23% ja hi són fins i tot abans de néixer, en forma d'ecografies. En la mateixa línia, tal com recull un article publicat per la Universitat Oberta de Catalunya (UOC), segons un estudi fet al Regne Unit es publiquen unes 200 fotos per any i infant.

L'exposició de dades personals dels infants sense el seu consentiment, a banda de vulnerar la seva intimitat, pot implicar un assetjament o una utilització fraudulenta o no consentida per part de tercers, també quan és el mateix infant o adolescent qui penja la imatge o el contingut personal.

Cal remarcar, d'altra banda, que cada vegada hi ha més consciència del dret a la intimitat i a la protecció de dades dels infants i adolescents a les xarxes, i que s'estan cursant i resolent als tribunals algunes denúncies de fills majors d'edat respecte de l'actuació dels seus progenitors durant la seva infància per haver penjat vídeos i imatges sense la seva autorització i haver violat el seu dret a la intimitat i a la pròpia imatge.

També els centres educatius i els professionals són interpel·lats a l'hora de preservar el dret a la intimitat i a la protecció de dades. L'Autoritat Catalana de Protecció de Dades ha tramitat expedients sancionadors en aquest sentit a escoles, instituts i ajuntaments que han fet ús de dades d'infants i adolescents sense autorització o consentiment, especialment imatges en què eren identificables, amb la finalitat de promoure o donar a conèixer activitats i fins i tot fer publicitat.

Recomanacions destacades

- ❑ Cal exigir més transparència respecte de les polítiques de privacitat i informació sobre l'ús i el tractament que es fa de les dades de caràcter personal per part de les empreses que operen a internet, especialment en les xarxes socials més consultades i consumides per població infantil i adolescent.
- ❑ Cal garantir als tutors legals la possibilitat de cedir l'ús d'imatges i altres dades de caràcter personal dels infants només per a l'ús intern dels centres i amb finalitats acadèmiques, o d'optar entre la cessió a tots els efectes o la cessió restringida, i que en cap cas aquesta decisió afecti la **participació dels infants en les activitats escolars**.

9. La desinformació

L'especial vulnerabilitat de la població infantil i juvenil davant les notícies falses o *fake news*

- ❑ L'educació és la clau per combatre la desinformació que circula per internet.
- ❑ Internet ha esdevingut una eina potent per fer efectiu el dret a la lliure expressió i a la creació i la difusió artística per als més joves.

Les xarxes socials han esdevingut el principal canal d'informació per a una part cada vegada més gran de la població, ja que aporten novetat i immediatesa i sovint més breuetat en el contingut de les notícies, la qual cosa en facilita la lectura. Entre la població més jove, els mitjans de comunicació tradicionals han estat pràcticament substituïts per les xarxes socials, que faciliten un flux continu i inesgotable d'informació aparentment neutra.

Cada vegada és més difícil destriar la informació de l'opinió, o fins i tot de la mentida. Conceptes com *fets alternatius*, *postveritat*, *fake news*, *click baiting*, *hoaxes*, *spamming*, *bombolles de filtres* o *algoritmes* exemplifiquen les dificultats per poder destriar la informació veraç i objectiva entre el flux de notícies que ens arriben.

El periodisme s'ha vist forçat a reivindicar la seva funció a l'hora de poder verificar i contrastar, fer de filtre de la informació que circula ràpidament i sovint en forma de titular per les xarxes socials. Per això, ha inventat la figura del verificador de fets o *fact-checker*, que ajuda les persones a poder fer la tasca que ja feien els professionals del periodisme abans de l'aparició de les xarxes en el procés intern previ a la publicació de les notícies en els mitjans de comunicació tradicionals. En aquest sentit, l'educació i la formació del personal educador és la clau per combatre la desinformació que circula per internet.

Cal entendre el col·lectiu d'infants i adolescents com a consumidors passius d'informació, que fuig de la visió adultocèntrica que impera en la nostra societat, i promoure a través de les xarxes socials la participació especialment dels infants i adolescents.

Gairebé la meitat de la població catalana escull ja internet i les xarxes socials com a canals per informar-se; i entre la gent més jove, aquest percentatge creix fins al 83%.

En aquest sentit, internet ha esdevingut una eina potent per fer efectiu el dret a la lliure expressió i també a la creació i difusió artística per als més joves. Són diversos els exemples d'adolescents que han esdevingut líders d'opinió o *influencers* gràcies al poder de les plataformes digitals, que estan a disposició també de l'infant o adolescent com a autor de continguts.

Cal vetllar per preservar el dret a la llibertat d'expressió i el dret a l'escolta dels infants que internet facilita, i alhora protegir la seva intimitat i evitar que siguin víctimes de qualsevol tipus d'explotació, respectant els seus drets i la legislació vigent.

Les persones usuàries o generadores de continguts, les plataformes d'intercanvi de vídeos i les xarxes socials tenen la responsabilitat compartida d'aplicar els mecanismes i les mesures que disposa la normativa audiovisual contra aquests continguts.

Recomanacions destacades

□ Cal incloure i fomentar l'**educació mediàtica** i el criticisme amb el consum de les xarxes socials en els currículums, i treballar des dels **centres d'educació primària i secundària** les eines que permetin als infants i adolescents detectar i denunciar informacions falses.

□ Cal promoure **canals d'informació alternatius** amb continguts periodístics de qualitat adaptats als usos de consum de la població infantil i adolescent.

□ Cal fugir d'una **visió adultocèntrica** i **escoltar l'opinió dels infants i adolescents** respecte de les necessitats que expressen en la seva relació amb internet i les xarxes socials.